

Додаткових досліджень нині потребують такі ознаки фізичної особи як манера поведінки, темп мовлення, жестикуляція, словниковий запас, акцент, зовнішній вигляд, постава, навіть сміх та ін., які індивідуалізують фізичну особу, впливають на її сприйняття оточуючими і можуть слугувати меті комерційного використання, передусім з користю для неї самої.

Список бібліографічних посилань:

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. – 128 с.;
2. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту). Монографія / Відп. Ред. Я.М. Шевченко. – Хмельницький: Вид-во Хмельниц. ун – ту управління та права, 2007;
3. Слипченко С.А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица / С. А. Слипченко. – Х: ФОП Мичурина Н. А., 2011. – 336 с.;
4. Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов / под ред. Р.А. Стефанчука. – К.: Юринком Интер, 2010. – 1040 с. – (Серия «Актуальные проблемы гражданского права»). – 1040 с.;
5. Харьковская цивилистическая школа: грани наследственного права. Монография / И. В. Спасибо – Фатеева, О. П. Печеный, В. И. Крат и др.; под ред. И. В. Спасибо – Фатеевой. – Харьков, 2016. – 608 с.

УДК 347.91/.95:347.92

Катерина Володимирівна КУЦИК,

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9365-5935>

**НОВЕЛІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ СПРАВ ПРО
НАДАННЯ ОСОБИ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ У
ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ**

Право особи на медичну допомогу гарантоване Основним Законом України (ст. 49), Цивільним кодексом України та низкою інших нормативних актів, зважаючи на те, що життя і здоров'я

людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. При цьому, здоров'ям, за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, є не лише стан відсутності хвороб і фізичних дефектів, а й стан душевного благополуччя [1], тож в контексті дослідження питань надання медичної допомоги в цілому варто приділяти також увагу питанням надання допомоги особам з психічними розладами та проблемами психічного здоров'я зокрема.

В світлі сучасних реалій стан психічного здоров'я населення нашої держави виходить на новий рівень, так як вже зараз гостро постає проблема психологічної допомоги особам, які пережили окупацію, вимушене переселення з місця проживання, втратили рідних і близьких під час воєнних дій; психологічної реабілітації захисників-військовослужбовців, які пройшли бойові дії, полон, втрату побратимів... Наявність Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 року № 1018-р, впровадження Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки [2], а також затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 року № 1338 Порядок та умови надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членами сімей таких осіб та членами сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» підтверджують готовність держави до системних змін у сфері надання медичної допомоги у сфері психічного здоров'я.

Втім, окремої уваги заслуговує надання психіатричної допомоги особі, особливо у разі, коли така допомога надається без її усвідомленої згоди. Частими є випадки, коли особа, внаслідок розладу психічної діяльності (затямарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті) позбавлена здатності адекватно усвідомлювати оточуючу дійсність, свій психічний стан і поведінку, чим може спричинити шкоду собі, оточуючим, порушувати громадський порядок чи вчиняти інші протиправні діяння. Відтак актуальними є необхідність надання своєчасної та дієвої допомоги такій особі з дотриманням при цьому її прав, свобод та інтересів.

Правові та організаційні засади забезпечення громадян психіатричною допомогою, виходячи із пріоритету прав і свобод людини

і громадянина, встановлює Закон України «Про психіатричну допомогу» [3]. Цей же Закон визначає види психіатричної допомоги, серед яких: психіатричний огляд (ст. 11), амбулаторна психіатрична допомога (ст. 12), госпіталізація особи до закладу з надання психіатричної допомоги (ст. 13), а також підстави та порядок її надання. Що ж до процесуального порядку надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, то вони визначені Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) у главі 10 розділу IV «Окреме провадження». Чинна редакція Кодексу встановлює підсудність для розгляду заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, вимоги до її змісту, строків подання, а також особливостей розгляду.

Втім, незважаючи на нормативно закріплену процедуру розгляду зазначеної категорії справ в порядку цивільного судочинства, все ж дискусійність деяких норм, а також наявність законодавчих ініціатив щодо їх оптимізації викликає потребу у додатковому дослідженні окресленої проблематики.

Так, проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку подання та розгляду заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку» від 25.05.2020 № 3536 (далі – проект Закону України від 25.05.2020 № 3536) [4] передбачає ряд змін до ЦПК України, а також до Закону України «Про психіатричну допомогу», серед яких – розширення переліку осіб, які мають право подавати заяви про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку.

Зокрема, ст. 11 Закону України «Про психіатричну допомогу», яка регламентує проведення психіатричного огляду особи, передбачає, що такий огляд проводиться лікарем-психіатром – як за згодою, так і без усвідомленої згоди особи або без згоди її законного представника за обґрунтованою (тобто такою, яка містить відомості, що дають достатні підстави для такого огляду) заявою: родичів особи, яка підлягає психіатричному огляду, лікаря, який має будь-яку медичну спеціальність, інших осіб. У ЦПК України передбачено, що заява про проведення психіатричного огляду у примусовому порядку подається до суду лікарем-психіатром (ч. 1 ст. 339 ЦПК України), при цьому законодавець вимагає, аби до заяви додавався також висновок лікаря-психіатра, який би обґрунтовував доцільність такого огляду. Виходячи з викладеного, Закон України «Про психіатричну допомогу» дає право ініціювати психіатричний огляд особи у примусовому порядку родичам особи, яка підлягає психіатричному огляду, лікарю, який має будь-яку медичну спеціаль-

ність, іншим особам, які повинні звернутися із обґрунтованою заявою до лікаря-психіатра, який в подальшому звертається до суду із заявою про необхідність проведення психіатричного огляду особи в примусовому порядку.

В такому разі, виникає колізія – для отримання рішення суду про проведення психіатричного огляду особи у примусовому порядку лікарю-психіатру попередньо треба провести її огляд.

У ситуації, коли особа з ознаками психічного розладу своїми діями негативно впливає на життєдіяльність оточуючих, створює небезпеку для них або самої себе, порушує громадський порядок, обсяг повноважень працівників правоохоронних органів (поліції) також обмежений – з огляду на судову практику вони можуть лише звернутися із відповідною заявою до медичної установи, аби вже потім лікар-психіатр подав заяву до суду про психіатричний огляд особи у примусовому порядку.

Виходячи з викладеного, варто погодитися із пропозиціями, зазначеними у проекті Закону України від 25.05.2020 № 3536 щодо необхідності доповнення положень ЦПК України нормою про можливість звернення із заявою про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, зокрема – психіатричного огляду – не лише лікарю-психіатру а й і наступним особам: членам сім'ї, родичам такої особи або іншим громадянам України, нормальна життєдіяльність яких систематично порушується особою з ознаками психічного розладу; поліцейським, якщо під час виконання службових обов'язків ним виявлено факти систематичного порушення особою з ознаками психічного розладу нормальної життєдіяльності інших осіб та/або громадського порядку.

Разом з тим, ініціатива про надання права звернення із заявою про госпіталізацію особи до закладу з надання психіатричної допомоги у примусовому порядку або про продовження такої госпіталізації посадовій особі територіального органу поліції, «якщо особа з ознаками психічного розладу систематично створює небезпеку для самої себе чи оточуючих» [4] є дискусійною, позаяк сам факт госпіталізації до психіатричного закладу розглядається як позбавлення свободи у розумінні п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а тому вирішуючи питання про таку госпіталізацію слід звертати увагу на наявну сукупність таких умов: 1) має бути достовірно доведено, що особа є психічно хворою; 2) психічний розлад повинен бути такого виду або ступеня, що слугує підставою для примусового тримання у психіатричному закладі; 3) обґрунтованість тривалого тримання у психіатричному

закладі залежить від стійкості відповідного захворювання [5]. Враховуючи зазначене, госпіталізація особи до закладу з надання психіатричної допомоги у примусовому порядку або продовження такої госпіталізації без попереднього огляду лікаря-психіатра, за однією лише заявою посадової особи територіального органу поліції, не є допустимими.

Підсумовуючи викладене, варто врахувати запропоновану проектом Закону України від 25.05.2020 № 3536 ініціативу щодо розширення суб'єктного складу справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, зокрема, коли йдеться про проведення психіатричного огляду особи без її усвідомленої згоди. Водночас, слід зауважити, що заяви про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, право на подання яких законодавець пропонує надати передбаченому у проекті Закону України від 25.05.2020 № 3536 колу осіб, повинні бути обґрунтовані, а сам факт проведення психіатричного огляду особи у примусовому порядку не повинен порушувати права особи, щодо якої його застосовано. Відтак, додаткової законодавчої уваги потребує також визначення переліку підстав для такого звернення.

Список бібліографічних посилань:

1. Преамбула до Конституції Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU46004> (дата звернення: 03.04.2023)

2. Офіс першої леді, МОЗ та партнери запускають Національну програму психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Урядовий портал: веб-сайт. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/ofis-pershoi-ledi-moz-ta-partneri-zapuskajut-nacionalnu-programu-psihichnogo-zdorovja-ta-psihosocialnoipidtrimki?Preview=1> (дата звернення: 03.04.2023)

3. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 року №1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text> (дата звернення: 03.04.2023)

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку подання та розгляду заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку: проект Закону України від 25.05.2020 року № 3536. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68928 (дата звернення: 03.04.2023)

5. Справа «Вінтерверп проти Нідерландів»: Рішення Європейського суду з прав людини від 24.10.1979 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2451> (дата звернення: 03.04.2023)